

UDK 53.35.014.51

Ozoda ABDULLAYEVA,
Jizzax politexnika instituti "Xorijiy tillar" kafedrasida assistenti
E-mail: sirojiddin@umail.uz

QarMII dotsenti, PhD D. Ismoilov taqrizi asosida

THE TECHNOLOGY FOR DEVELOPING FOREIGN LANGUAGE PROFICIENCY COMPETENCE OF TECHNICAL UNIVERSITY STUDENTS IN THE CONTEXT OF EXTRACURRICULAR INDEPENDENT LEARNING

Annotation

This article applies theory to practice through the use of technologies. Due to the increasing role of scientific and technological progress and the process of technologizing the humanities, the concept of technology has firmly established itself in pedagogy. In the production process, technology is a system of algorithms, methods, and tools proposed by science, the use of which leads to predetermined results of activity and guarantees the production of products of a certain quantity and quality.

Key words: Technology Integration, Pedagogical Technologies, Scientific and Technological Progress, Technologization of the Humanities, Innovation in Education, Algorithms and Methods, Educational Processes, Competence Development.

ТЕХНОЛОГИЯ РАЗВИТИЯ КОМПЕТЕНЦИИ ВЛАДЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКОМ У СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКИХ ВУЗОВ В УСЛОВИЯХ ВНЕУРОЧНОГО САМОСТОЯТЕЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ

Аннотация

В этой статье теория применяется на практике с помощью технологий. В связи с увеличением роли научно-технического прогресса и процессом технологизации гуманитарных наук понятие технологии прочно заняло свое место в педагогике. В производственном процессе технология — это система алгоритмов, методов и средств, предложенная наукой, использование которой приводит к заранее определенным результатам деятельности и гарантирует получение продукции определенного количества и качества.

Ключевые слова: Интеграция технологий, педагогические технологии, научно-технический прогресс, технологияция гуманитарных наук, инновации в образовании, алгоритмы и методы, образовательные процессы, развитие компетенций.

TEKNIKA OLIY TA'LIM MUASSASASI TALABALARINI XORIJIY TILNI BILISH KOMPETENTLIGINI DARSDAN TASHQARI MUSTAQIL TA'LIM SHAROITIDA RIVOJLANTIRISH TEKNOLOGIYASI

Аннотация

Bu maqolada texnologiyalar yordamida nazariya amaliyotga tatbiq etiladi. Fan-texnika taraqqiyotining roli ortib borishi va gumanitar fanlarni texnologiyalashtirish jarayoni tufayli texnologiya tushunchasi pedagogikada mustahkam o'rin oldi. Ishlab chiqarish jarayonida texnologiya - bu fan tomonidan taklif qilingan algoritmlar, metodlar va vositalar tizimi bo'lib, ulardan foydalanish oldindan belgilangan faoliyat natijalariga olib keladi va ma'lum miqdor va sifatdagi mahsulotlarni olishni kafolatlaydi.

Kalit so'zlar: Texnologiya integratsiyasi, pedagogik texnologiyalar, ilmiy-texnikaviy taraqqiyot, gumanitar fanlar texnologiyalashuvi, ta'limda innovatsiya, algoritmlar va metodlar, ta'lim jarayonlari, kompetentsiyani rivojlantirish.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimlari o'zgarishlar va rivojlanishlarning bir qatoriga duch kelmoqda. Ushbu o'zgarishlarning asosiy yo'nalishlaridan biri texnologiya integratsiyasidir. Texnologiya integratsiyasi ta'lim jarayonini yangilash va samaradorligini oshirish maqsadida, pedagogik texnologiyalarni qo'llash orqali amalga oshiriladi. Pedagogik texnologiyalar bilimlarni taqdim etish, o'rgatish va o'rganish jarayonlarini yanada samarali va interaktiv qilishga qaratilgan innovatsion yondashuvlardir.

Ilmiy-texnik taraqqiyot va gumanitar fanlarning texnologiyalashuvi ta'lim metodologiyasida muhim o'zgarishlarga olib kelmoqda. Texnologiya tushunchasi pedagogikada mustahkam o'rin egallab, ta'lim jarayonida yangi imkoniyatlarni yaratmoqda. O'quvchilarning kompetentsiyasini rivojlantirish, mustaqil ta'lim sharoitida bilish qobiliyatini oshirish va yangi pedagogik yondashuvlarni sinab ko'rish, ta'limning samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Mazkur tadqiqotda texnologiya integratsiyasining pedagogik texnologiyalar bilan bog'liqligi, ilmiy-texnikaviy taraqqiyotning ta'limdagi roli va gumanitar fanlarning texnologiyalashuvi jarayoni tahlil qilinadi. Ushbu tadqiqotning maqsadi texnologik innovatsiyalar va pedagogik metodlarni birlashtirish orqali ta'lim jarayonining sifatini oshirish, o'quvchilar va talabalarda kerakli kompetentsiyalarni rivojlantirishdir. Tadqiqot natijalari pedagogikada yangi yondashuvlar va texnologiyalarning samaradorligini baholashga yordam beradi. Texnologiya fan yutuqlarini hayotga tatbiq etishning ham usuli, ham natijasidir. V.P.Bespalko

ta'kidlaganidek, har qanday faoliyat texnologiya yoki san'at bo'lishi mumkin [1].

"Texnologiya" atamasi yunoncha "techne" – san'at, mahorat, hunarmandchilik va "logos" – fan so'zlaridan olingan bo'lib, pedagogika fanida 50-yillarning o'rtalarida o'quv jarayoniga muhandislik yutuqlarini joriy etish natijasida paydo bo'lgan. Zamonaviy tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, ushbu konsepsiyaning yagona ta'rifi shakllanmagan, bu uni qo'llashning turli kontekstlari bilan izohlanadi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Pedagogik atamalar lug'atida pedagogik texnologiya pedagogika fanida o'qitishning optimal tizimlarini qurish va ta'lim jarayonlarini loyihalash bilan shug'ullanuvchi yo'nalish sifatida izohlanadi [5]. Mualliflarning fikricha, pedagogik texnologiya metodikani aniqlashtirish vazifasini bajaradi.

B.T.Lixachev "pedagogik texnologiya" - bu shakllar, o'qitish metodlari, ta'lim vositalarining maxsus majmui va tartibini belgilaydigan psixologik-pedagogik munosabatlar yig'indisi deb ta'riflaydi, ya'ni muallif ushbu tushunchani tashkiliy-metodik vosita sifatida ko'radi [2].

I.B.Kotova, S.A.Smironovning fikricha, pedagogik texnologiya o'qitishning ma'lum bir usuli bo'lib, unda o'qitish funksiyasini amalga oshirishning asosiy yuki o'qituvchi nazorati ostidagi o'qitish vositasi tomonidan amalga oshiriladi [3].

Pedagogik texnologiyaning berilgan tuzilmasi shuni ko'rsatadiki, "pedagogik texnologiya" tushunchasi "metodika" tushunchasidan kengroqdir, chunki texnologiya yordamida o'qituvchi talabalarni o'rgatmaydi, balki talabalar faoliyatini

rag'batlantirish, muvofiqlashtirish va boshqarish funksiyasini bajaradi.

Yuqorida aytilganlarning barchasini hisobga olgan holda, texnika OTM talabasining darsdan tashqari mustaqil ish jarayonida xorijiy tildan kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishning pedagogik texnologiyasi yordamida biz bosqichma-bosqich amalga oshirilishi kerak bo'lgan vazifalar to'plamini hal qilish jarayonini tushunamiz.

Tadqiqotlarimiz davomida birgalikda qabul qilingan holda kerakli natijaga olib keladigan vazifalar empirik tarzda aniqlandi.

Pedagogik texnologiya va ta'lim jarayoni o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganib, G.K.Selevko unda quyidagi komponentlarni aniqlaydi:

konseptual asos (uning tuzilishi va ishlashini tushunish va talqin qilishni osonlashtiradigan g'oyalar, farazlar, texnologiya tamoyillarining qisqacha tavsifi);

o'quv maqsadlarini (umumiy va xususiy), o'quv materialining mazmunini (shaxsiy tuzilmalarga yo'naltirilganligi, ta'lim mazmunining hajmi va tavsifini, o'quv rejasining didaktik tuzilishini, materialni, dasturlarini, shakllarini) o'z ichiga olgan ta'limning mazmuni);

jarayoniy qism - texnologik jarayon, shu jumladan o'quv jarayonini tashkil etish, talabalarining o'quv faoliyatining metodlari va shakllari, o'qituvchining ish uslublari va shakllari, o'qituvchining materialni o'zlashtirish jarayonini boshqarishdagi faoliyati, diagnostika; o'quv jarayoni, texnologiya ishlab chiqilgan talabalar toifasi [5].

Tadqiqot metodologiyasi. Bizning ishimizda ishlab chiqilgan texnologiya quyidagi tasniflash parametrlariga ega:

qo'llash darajasi bo'yicha, qisman predmetli;

falsafiy asosda: adaptiv, gumanistik. Insonparvarlik tamoyili inson imkoniyatlarining cheksizligi va uni takomillashtirish qobiliyatini tan olishga asoslanganligi sababli, shaxsning o'z qobiliyatini erkin ifoda etish huquqlari;

aqliy rivojlanishning yetakchi omiliga ko'ra: sotsiogenik, chunki xorijiy tildagi kommunikativ kompetensiyaning shakllanishi, biz aniqlaganimizdek, faqat odamlar o'rtasidagi o'zaro ta'sir jarayonida, faqat umumiy ijtimoiy, iqtisodiy yoki umumiy xususiyatga ega bo'lgan jamiyatda sodir bo'ladi;

tajribani o'zlashtirish konsepsiyasiga ko'ra: assotsiativ-refleksiv (chunki ko'nikma va malakalarning shakllanishi inson ongida turli assotsitsiyalarning shakllanish jarayoni natijasida yuzaga keladi: oddiy va murakkab) + bixeviorist (rag'batlantiruvchi sabab va harakatni qo'zg'atuvchi vosita sifatida, uning to'g'riligi ma'naviy yoki moddiy rag'batlantirish bilan qo'llab-quvvatlanadi) + suggestopedik (bu o'quv vazifalarini amalga oshirishning maqsadga muvofiqligiga ishonchni shakllantirishga, doimiy ijobiy hissiy mustahkamlashga asoslanadi);

shaxsiy tuzilmalarga yo'naltirilganlik nuqtai nazaridan: axborot (chunki biz xorijiy tilni o'rganish jarayonida kommunikativ kompetensiyani shakllantirish haqida gapiramiz); operativ (aqliy harakat usullari shakllanadi); o'z-o'zini rivojlantirish (o'zini o'zi boshqarish shaxs mexanizmlari shakllanadi); evristik (shaxsning ijodiy qobiliyatlari rivojlanadi); amaliy (samarali va amaliy soha shakllantiriladi);

mazmuni va tuzilishi xususiyatiga ko'ra: ta'lim, dunyoviy, kasbiy yo'naltirilgan, gumanitar;

- kognitiv faoliyatni tashkil etish va boshqarish turlari bo'yicha: ta'lim jarayonini tashkil etishning guruhli va individual differensial usullari, darslik yordamida o'qitish, avtomatlashtirilgan (texnik o'qitish vositalaridan foydalangan holda), siklik (chunki o'qituvchi, o'z-o'zini nazorat qiladi);

tashkiliy shakllar bo'yicha: darsdan tashqari mustaqil ishlarni bajarish jarayonida ommaviy, guruhli, individual; talabaga yondashuv nuqtai nazaridan: shaxsga yo'naltirilganlik.

rag'batlantirishning tabiatiga ko'ra - talabaning o'ziga xos kognitiv ehtiyoji yoki muvaffaqiyatga bo'lgan ehtiyoji;

boshqaruv (nazorat) manbasiga ko'ra - talabalarining o'zini o'zi nazorat qilish;

faoliyatning tabiati bo'yicha - o'ziga xos ish rejimi; o'quv faoliyatini o'tkazish joyini belgilash orqali - uni amalga oshirish joyi va vaqtini tanlash erkinligi.

Tahlil va natijalar. Texnika OTM talabalarining darsdan tashqari mustaqil ishlar jarayonida xorijiy tilni bilik kompetentligini rivojlantirish samaradorligi ko'p jihatdan maqsadlarga, o'quv ma'lumotlarining mazmuniga va foydalaniladigan vositalarga mos keladigan tanlangan o'qitish usullariga bog'liq.

O'qitish metodi didaktik kategoriya sifatida quyidagi komponentlarga ega: maqsadli, mazmunli, psixologik, faoliyatli va boshqaruv [2].

Didaktikada o'qitish metodlarining to'rt darajasi mavjud: umumdidaktik (metod - o'qituvchi va talabaning o'zaro ta'siri haqida yangi bilimlarni qurishning umumiy toifasi);

qisman didaktik (faoliyatning turli bosqichlarida qo'llaniluvchi metod);

qisman predmetli (metodning o'ziga xosligi ilmiy va gumanitar bilimlarda yotadi);

metodik (ta'lim berish usullari tizimi).

Y.K. Babanskiy quyidagi metodlar guruhlarini ko'rib chiqadi:

1) o'quv-bilish faoliyatni tashkil etish metodlari (og'zaki, vizual, amaliy, induktiv va deduktiv, muammoli-qidiruv va reproduktiv);

2) o'quv-bilish faoliyatni rag'batlantirish metodlari (kognitiv o'yinlar usuli, o'quv munozaralari, rag'batlantirish, muvaffaqiyat vaziyatini yaratish, ta'lim talabalarini taqdim etish metodi, interfaol metodlar);

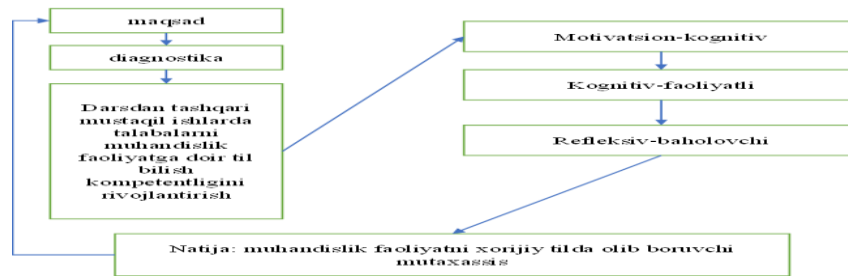
3) o'quv-bilish faoliyat samaradorligini nazorat qilish metodlari (og'zaki, yozma, laboratoriya, individual, frontal nazorat metodlari) [4].

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda, biz ishlab chiqayotgan texnologiya ustunlik qiladigan metodga ko'ra tavsiflanadi: dialogik, muammoli, o'z-o'zini rivojlantiruvchi, ijodiy.

Zamonaviy texnologiyalar o'zgartirishlar va yangilanishlar mazmuni bilan belgilanadi, ular "tor" vazifani ko'zda tutadigan mavjud an'anaviy texnologiyalardan farq qiladi.

Biz ishlab chiqayotgan texnologiyaning asosini darsdan tashqari mustaqil ishlar tashkil etadi, bu erda topshiriqlarni bajarish natijasida texnika OTM talabalarining muhandislik faoliyatga doir xorijiy tilni bilish kompetentligi rivojlanadi, shuning uchun biz texnologiyani talabalarining kognitiv faolligini faollashtirishga asoslangan jarayon sifatida qabul qilamiz [5].

Xorijiy tildan darsdan tashqari mustaqil ish jarayonida talabalarni muhandislik faoliyatga doir til bilish kompetentligini rivojlantirish texnologiyasini qurishda biz Shoyimova Sh.S., Bijanova A.B.[6], talabalar faoliyatini faollashtirish va intensivlashtirishga asoslangan pedagogik texnologiyalar (o'yin texnologiyalari, muammoli ta'lim, kommunikatsiya texnologiyalari, N.A.Zaytsev, YE.N.Ilin, V.F.Shatalova va boshqalar tizimi). Texnika OTMda talabalarining muhandislik faoliyatga doir til bilish kompetentligini rivojlantirish bosqichlari 1-rasmda keltirilgan [6].

1-rasm. Texnika OTM talabalarining muhandislik faoliyatga doir til bilish kompetentligini rivojlantirish bosqichlari

Xorijiy tilning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishning motivatsion-kognitiv bosqichi xorijiy tilni o'qitish jarayonida faoliyatning mohiyatini belgilovchi motivlarni, rag'batlantirishni shakllantirish, bilimlarni to'plashni o'z ichiga oladi.

Kognitiv-faoliyat bosqichida talabaning idroki, tasavvuri, tafakkuri, xotirasi, xorijiy tildagi nutqi shakllanadi va rivojlanadi.

Talabalarining muhandislik faoliyatga doir til bilish kompetentligini rivojlantirish jarayonining refleksiv-baholash bosqichi talabalarining nafaqat xorijiy tildagi kommunikativ faoliyatiga obyektiv baho berish qobiliyatini, balki ushbu mavzularni boshqa muloqotchilar tomonidan qanday qabul qilinishini tushunish qobiliyatini shakllantirishni o'z ichiga oladi[6].

Texnika OTM talabalarining darsdan tashqari mustaqil ish jarayonida muhandislik faoliyatga doir til bilish kompetentligini rivojlantirishning tizimli-funksional modeli quyidagi komponentlar bilan ifodalanishi mumkin: o'quv materiallar, o'qitishni tashkil etish shakllari, o'qitish metodlari,

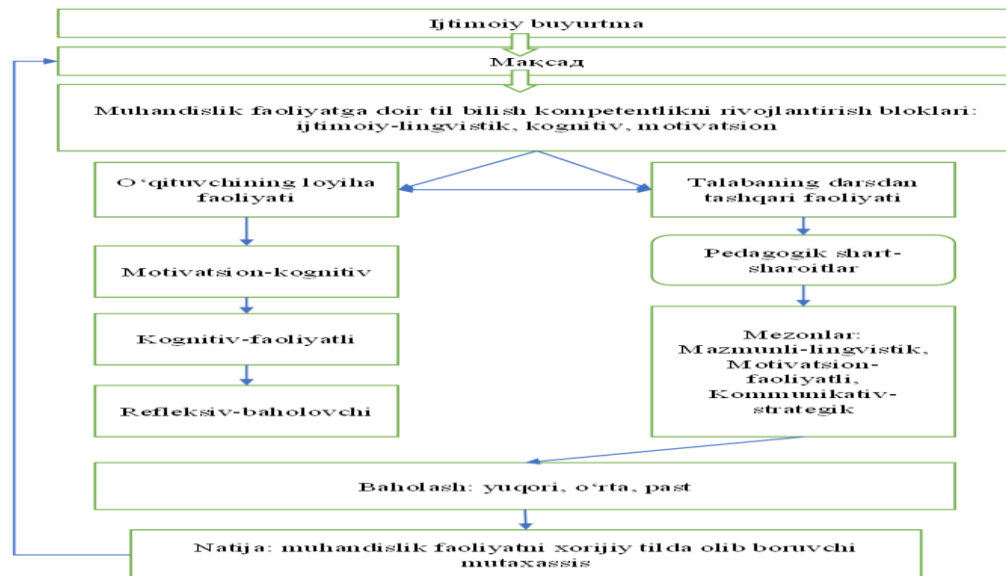
o'quv qo'llanmalari, mezonlari, xorijiy tilni bilish kompetentligini rivojlantirish darajalari (2-rasm).

OTMda talabalarni o'rganish jarayonida ular faoliyatining asosiy shakllarida izchil o'zgarishlar mavjud: akademik, imitatsion-kasbiy, kommunikativ-kasbiy.

Bizning tadqiqotimiz doirasida akademik faoliyat yangi bilim, ko'nikma va malakalarni egallash jarayoni, topshiriqlarni bajarishga qaratilgan va bilimlarni yangilash bilan bog'liq faoliyat, topshiriqlarni qanday bajarish kerakligini bilish, erishilgan natijalarni tahlil qilish va baholash bilan ifodalanadi [7].

Bizning tadqiqotimizdagi imitatsion-kasbiy faoliyat - bu roli o'yinda ishtirok etish, ijodiy vazifalarni bajarish jarayonida kasbiy faoliyatga taqlid qilish, uning doirasida fikrlarni izchil va mantiqiy rivojlantirish, sintez qilish ko'nikmalari shakllanadi.

Biz kommunikativ-kasbiy faoliyatni talabalar tomonidan bosqichma-bosqich amaliyotdan o'tish jarayonida amalga oshiriladigan faoliyat deb hisoblaymiz.

2-rasm. Texnika OTM talabalarining darsdan tashqari mustaqil ish jarayonida muhandislik faoliyatga doir til bilish kompetentligini rivojlantirishning tizimli-funksional modeli

Talabalar topshiriqlarni bajaradilar va amaliyot oxirida bajarilganliklari to'g'risida hisobot beradilar, natijada ular o'zlarining xorijiy tildagi bilimlari va xorijiy tilni bilish kompetentligini rivojlangan darajasida o'zini namoyon qila oladilar[8].

Xulosa va takliflar. Shunday qilib, texnika OTMda talabalarining muhandislik faoliyatga doir til bilish kompetentligini rivojlantirishning asosiy bosqichlarini aniqlab, darsdan tashqari

mustaqil ish jarayonida talabalar faoliyatining asosiy metodlari va shakllarini, o'qituvchi faoliyatining metodlari va shakllarini ko'rib chiqamiz. Yuqorida aytilganlarning barchasini umumlashtirgan holda shuni ta'kidlash kerakki, bizning tadqiqotimizda ishlab chiqilgan texnologiya texnika OTM talabalarining muhandislik faoliyatga doir til bilish kompetentligini rivojlantirish nafaqat talabalarining auditoriya ishi jarayonida, balki darsdan tashqari mustaqil ishlarni bajarish natijasi.

ADABIYOTLAR

1. Очилов М. Муаллим қалб меъмори: Сайланма. -Т.: Ўқитувчи, 2000.
2. Педагогика назарияси ва тарихи. 1-қисм: Педагогика назарияси. (М.Х.Тохтаходжаева ва бошқалар) - Т.: IQTISOD-MOLIYA, 2007, 380 б.
3. Пирмухамедова М. Педагогик маҳорат асослари. - Т.: 2001.
4. Сайидахмедов Н. Янги педагогик технологиялар. назария ва амалиёт. - Т.: Молия нашриёти, 2003.
5. Семенов И.Н. Психология рефлексии в организации творческого процесса мышления: Автореф. дисс. доктора психол. наук. - М., 1992, 52 с.

6. Шойимова Ш.С., Бижанова А.Б. Личность в профессиональной деятельности. Научно-теоретический журнал «Наука, образование и культура» 2017 г. № 9 (24), С 102-104.
7. Шойимова Ш.С., Файзиева М.Д. Мехнат жараёнида субъектнинг касбий шаклланиш муаммоси. Интернаука №23-4 (105), часть 4, 2019 г. С 48-49. Смолкин, А.М. Методы активного обучения: [Метод. пособие для преподавателей и организаторов проф. и экон. обучения кадров] / А. М. Смолкин. – М.: Высш. шк.,1991. – с. 175.
8. Психология и педагогика /Под ред. Абульхамовой К.А., Васиной Н.В., Лаптева Л.Г., Слостенина В.А. – М.: «Совершенство», 1998.